

GUSTAW MATUSZEWSKI, BOHDAN SZYMAŃSKI

Udział Polaków w pracach Międzynarodowej Unii Leśnych Organizacji Badawczych (IUFRO) w okresie stu lat istnienia (część II)

The Deal of Poles in Works
of the International Union of Forestry Research Organizations (IUFRO)
within Hundred Years of Its Existence (1892–1992)

Udział Polaków w międzynarodowych badaniach oraz specjalistycznych konferencjach i sympozjach IUFRO

Udział we wspólnych badaniach IUFRO

Udział Polski we wspólnych poczynaniach IUFRO można wiązać już z pierwszym uczestnictwem polskiej delegacji w VII kongresie IUFRO w 1929 r. w Sztokholmie. Polskie referaty dotyczyły ważnych wówczas i szeroko dyskutowanych zagadnień metodyki badań na stałych powierzchniach doświadczalnych założonych w celu badania zasobności drzewostanów oraz wpływu trzebieży i prześwietleń. Opracowanie metodyki tych badań zostało zlecone polskim naukowcom i zagadnienia te były referowane przez Polaków na następnym kongresie IUFRO we Francji (Nancy, 1932 r.). Wydaje się, że był to znaczny wkład polskiej nauki leśnej do międzynarodowych badań IUFRO.

Znacznym osiągnięciem w ówczesnej działalności Unii było stworzenie nowego systemu klasyfikacji bibliograficznej, znanej pod nazwą klasyfikacji Flury'ego, a także zapoczątkowanie prac nad bibliografią piśmiennictwa leśnego w formie wydawnictwa pod nazwą "Bibliographiae Universalis Silviculturae", którego poszczególne zeszyty obejmowały bibliografie leśne krajów członkowskich IUFRO (była to praca zalecana przez IUFRO). Realizując zalecenia Unii w tej sprawie Polska i inne kraje (Dania i Węgry a następnie Rumunia i Niemcy) przygotowały bibliografie swoich publikacji leśnych.

Polskie opracowania (wykonał je inż. Włodzimierz Gano, kierownik Oddziału IBLP pod nazwą Biblioteka Dyrekcji Naczelnej Lasów Państwowych) obejmowały wyselekcjonowane i przeznaczone na użytek międzynarodowy roczne zestawienia polskiej bibliografii

leśnej za lata 1934–1937 [45, 57]⁵. Był to przykład dobrej współpracy międzynarodowej pod egidą IUFRO, wart przypomnienia nie tylko ze względów profesjonalno-leśnych, lecz także humanistycznych i kulturalnych.

Na IX kongresie IUFRO na Węgrzech (Sopron, 1936 r.) powołana została siedmioosobowa komisja nasiennictwa i ras drzew leśnych, do której wszedł przedstawiciel Polski — kierownik Stacji Oceny Nasion (oddział IBLP) dr Stanisław Tyszkiewicz. W wyniku prac tej komisji założono w 1938 r. w wielu krajach, w tym i w Polsce, uprawy porównawcze sosny i świerka różnych proveniencji. IBLP przekazał do badań 9 pochodzeń nasion sosny i pięć pochodzeń świerka z Polski. Z doświadczeń nad sosną zachowała się w Polsce jedna powierzchnia w Nadleśnictwie Piotrków, obręb Lubień [17, 47]⁶. Powierzchnia doświadczalna ze świerkiem w Lubieniu uległa zniszczeniu w czasie wojny przez niekontrolowane dosadzanie.

Można także odnotować nieliczne badania prowadzone w ramach IUFRO w okresie II wojny światowej. Niemcy przekazali do badań nasiona modrzewia z siedmiu populacji z terenów przedwojennej Polski oraz z czterech rejonów obecnego jej terytorium obejmującego Ziemię Odzyskane. Prace w tym zakresie prowadził również pracujący w czasie wojny w niemieckiej placówce doświadczalnictwa leśnego w Krakowie prof. Edward Chodzicki. Powierzchnię badawczą z tego materiału założył dopiero w 1949 r. w Kolanowie koło Bochni i opisał ją następnie w referacie zgłoszonym na XIV kongres IUFRO w 1967 r. [48].

Pierwsze dziesięciolecie po II wojnie światowej nie sprzyjało udziałowi Polski we wspólnych badaniach IUFRO, stopniowo jednak prace takie były podejmowane.

W 1956 roku na XII kongresie w Oxfordzie omawiano m.in. międzynarodowy plan badań typologicznych, zalecony przez IV Światowy Kongres Leśny, który odbył się w Dehra Dun, w Indiach, w 1954 r. Rozważano zwłaszcza możliwości bliższego powiązania różnych kierunków fitosocjologii z typologią leśną, dla lepszego ich wykorzystania do określania siedlisk leśnych, stanowiącego podstawę do oceny produktywności lasu. W tym zakresie powołano zespół, w pracach którego brali później udział m.in. L. Mroczkiewicz i T. Trampler z Polski. Jedno ze spotkań tego zespołu odbyło się w 1959 r. w Polsce (organizatorem był IBL).

W latach 1964–1968 z inicjatywy naukowców szwedzkich zapoczątkowane zostały wspólne badania nad świerkiem. Obejmowały one 1100 pochodzeń, w tym 91 z Polski. W tym zakresie powierzchnię doświadczalną w Polsce założył w 1968 r. prof. Stanisław Bałut z AR w Krakowie w Leśnym Zakładzie Doświadczalnym tej uczelni w Krynicy. Wyniki badań omówił w 1984 r. Bałut [1]. Na temat tego doświadczenia pisał też Giertych [15].

W 1967 r. IBL i ID PAN włączyły się do międzynarodowych badań nad odpornością jedlicy zielonej, obejmujących 104 pochodzenia otrzymane ze zbioru kontrolowanego przez specjalistyczną grupę IUFRO. Założono wiele powierzchni doświadczalnych, m.in. w Sękocinie i Kórniku [8, 40]; tamże wykaz wcześniejszych doniesień].

Innym gatunkiem drzewa leśnego obcego pochodzenia, nad którym z inicjatywy IUFRO prowadzono w Polsce badania proveniencyjne była jodła olbrzymia. Badania podjęto w 1976 r. i są one realizowane w pięciu placówkach naukowych (SGGW, AR w Krakowie i

Poznaniu, ID PAN i IBL). Dotychczasowe wyniki badań podsumował w 1987 r. S. Bellon, 1990 [3].

W 1972 roku z inicjatywy prof. S. Tyszkiewicza, IBL zaproponował podjęcie nowego doświadczenia międzynarodowego ze świerkiem z dwudziestu polskich drzewostanów nasiennych. Do badań przystąpiło 25 instytucji z dziesięciu krajów Europy oraz z USA i Kanady. Nasiona przygotował i przekazał IBL. W wyniku założono ogółem 32 powierzchnie, w tym 4 w Polsce, zlokalizowane w nadleśnictwie Dojlidy, obręb Knyszyn (IBL), w Rogowie (SGGW), Kórniku (ID PAN) i Laskach (AR w Poznaniu). Doświadczenie to ma duże znaczenie dla szczegółowego poznania wartości hodowlanej i wymagań wzrostowych świerka z głównych kompleksów leśnych Polski. Drzewostany mateczne istnieją i mają uprawy pochodne. Omówione są wyniki badań na powierzchni w Laskach [2].

Z inicjatywy grupy polskich naukowców (zespołowi przewodniczył prof. S. Białobok z ID PAN) przygotowano nowe międzynarodowe doświadczenie proweniencyjne z sosną obejmujące 20 pochodzeń z 12 krajów, w tym 5 pochodzeń z Polski (nadleśnictwa: Miłomłyn - obręb Tabórz, Supraśl, Spała, Rychtal i Bolewice). Powierzchnie doświadczalne zakładane były w 1982 r. według metodyki opracowanej przez IBL w Warszawie. Instytut wykonał również ocenę całego zestawu nasion użytych w doświadczeniu. Powierzchnie doświadczalne w Polsce zostały założone w Kórniku (ID PAN), Wyszku (IBL), Rogowie (SGGW) i Supraślu (AR w Poznaniu). Wyniki badań na powierzchni w Supraślu omówiono w 1987 r. [51].

Jak wynika z tego omówienia, udział Polski we wspólnych badaniach IUFRO dotyczył głównie doświadczeń proweniencyjnych z różnymi gatunkami drzew leśnych. Badania te były prowadzone w odpowiednich zakładach lub katedrach pięciu placówek naukowych: IBL w Warszawie, ID PAN w Kórniku, AR w Krakowie i Poznaniu oraz SGGW w Warszawie.

Wyniki doświadczeń IUFRO nad różnymi proweniencjami świerka, sosny i modrzewia, zarówno założonych przed 1939 r. jak i w okresie powojennym zostały opracowane na podstawie danych z wielu krajów i podsumowane w publikacjach Giertycha [14, 18] i innych autorów (np. Lacaze i Kocięcki [37]⁷).

W 1989 r. z inicjatywy grupy S2.02.22, korzystając z urodzaju nasion dębu bezszypułkowego (*Quercus petraea*) na terenie całego zasięgu tego gatunku zebrano nasiona i rozproszono wśród kooperantów. Dr H. Fober z ID PAN dostarczył jedną porcję nasion (z Sycowa) i otrzymał pozostałe. Zostały one wysiane w szkółkach na wiosnę 1990 r. Z wykorzystaniem tego materiału założono kilkanaście powierzchni proweniencyjnych w różnych krajach.

Współpraca indywidualna naukowców polskich z IUFRO

Polacy brali udział również w innych międzynarodowych inicjatywach IUFRO. Dla grupy "Międzynarodowe metody badań" opracowano ankietę na temat metod pobierania próbek glebowych do analiz chemicznych. Ankieta wykazała, że w porównaniu z 27 laboratoriami z 13 krajów świata, metodyka stosowana w IBL w Warszawie nie odbiegała od poziomu światowego. IBL przyłączył się także do prac IUFRO w zakresie europejskich doświadczeń trzebieżowych ze świerkiem oraz selekcji sosny pospolitej (dr Jan Zajączkowski).

Bardzo ożywioną współpracę z IUFRO (udział z referatami w wielu sympozjach) prowadzi również przez wiele lat dr Jerzy Smykała (pracujący na różnych stanowiskach kierowniczych w Lasach Państwowych, obecnie wicedyrektor IBL. Tematyka jego referatów dotyczy różnych zagadnień szeroko rozumianego urządzania lasu. Pełnił on również funkcje kierownicze w odpowiednich grupach IUFRO.

Można wymienić jeszcze kilka dziedzin lub zagadnień, w których Polacy od wielu lat współpracują z IUFRO, pełniąc funkcje przewodniczących lub wiceprzewodniczących specjalistycznych grup roboczych, biorąc udział we wspólnych badaniach, opracowując referaty, biorąc udział w sympozjach.

Dotyczy to m.in. udziału prof. Zbigniewa Sierpińskiego (IBL) w pracach z zakresu ochrony lasu, w tym w badaniach dynamiki populacji owadów leśnych oraz prof. Ryszarda Dzieciołowskiego (IBL a później SGGW) w dziedzinie gospodarki łowieckiej, w tym szkód wyrządzanych w lasach przez kręgowce. Można odnotować polskie opracowania na temat prac IUFRO w tych dziedzinach [12, 52], jak również o innych pracach tej organizacji [61].

Kilka osób podejmowało współpracę z IUFRO w dziedzinie badań drewna i przemysłu drzewnego, m.in. prof. Tadeusz Perkitny z AR w Poznaniu i prof. Jerzy Ważny z SGGW [60].

Docent Alojzy Kowalkowski (w tym czasie IBL) a także prof. Zbigniew Prusinkiewicz (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) uczestniczyli w badaniach z zakresu gleboznawstwa leśnego oraz nawożenia gleb leśnych. Od wielu lat w badaniach IUFRO nad jodłą biorą udział dr Stanisław Gunia (SGGW) a także prof. Stanisław Bałut (AR w Krakowie). Udział wymienionych osób w pracach IUFRO podany jest przykładowo.

Instytut Badawczy Leśnictwa wystąpił z inicjatywą zorganizowania międzynarodowej współpracy nad sposobami określania i inwentaryzacji uszkodzeń lasów w wyniku oddziaływania emisji przemysłowych, łącznie z ekonomiczną oceną tych strat. W tym zakresie współpracę z IUFRO podjął m.in. dr Andrzej Bosiak z IBL (zginął tragicznie w 1986 r.)

Profesor Tytus Karlikowski (IBL) jako wiceprzewodniczący a później przewodniczący grupy badań nad pożarami leśnymi współpracował nad wielojęzycznym słownikiem z zakresu przeciwpożarowej ochrony lasu.

Magister Danuta Śledzińska i dr Leopold Rossakiewicz (oboje z IBL) uczestniczyli w pracach IUFRO nad rewizją Leśnej Klasyfikacji Oksfordzkiej (ODC). Do wydanej w 1985 r. nowej wersji tablic ODC wysłano z Polski (IBL) około 200 propozycji uzupełnień klasyfikacji, z których około 160 zostało uwzględnionych.

Niektóre grupy robocze IUFRO podejmowały zbiorowe opracowania monografii na określony temat. W 1975 r. ukazała się z inicjatywy grupy S2.03.03. monografia o leśnych plantacjach nasiennych. Wśród 13 rozdziałów jeden został opracowany przez pracownika ID PAN [13].

W 1986 r. opublikowano zbiorowe opracowanie IUFRO dotyczące badań proveniencyjnych z jodłą olbrzymią (*Abies grandis* Lindl.). Fragment tej publikacji opracowali Polacy [4].

Z inicjatywy grupy roboczej IUFRO S4.08.03 wykonano zbiorowe opracowanie (opublikowane w 1990 r.) na temat ustawodawstwa leśnego, do którego z Polski nadesłano dwa referaty o polskim ustawodawstwie leśnym w latach 1918–1939 i 1944–1987 [43, 44].

W 1991 roku, z inicjatywy grupy S2.02.18, ukazała się monografia o genetyce sosny zwyczajnej [19], do której na ogólną liczbę 21 rozdziałów siedem opracowali Polacy⁸.

Polacy podejmowali i kontynuowali współpracę z IUFRO także w zakresie badań nad zastosowaniem herbicydów w leśnictwie (prof. Andrzej Gorzelak) oraz patologii drzew i lasu (prof. Kazimierz Rykowski).

Udział Polaków w różnych międzynarodowych imprezach organizowanych przez IUFRO oraz przytoczone wyżej działania i współuczestnictwo w innych pracach były liczne w ostatnim dwudziestoleciu; ich omówienie może być niepełne i tylko przykładowe.

Udział w międzynarodowych spotkaniach IUFRO

Istotnym elementem współpracy Polaków z IUFRO był ich udział w różnych międzynarodowych spotkaniach i sympozjach poszczególnych sekcji i grup badawczych, odbywających się za granicą lub organizowanych w Polsce. Udział ten nabierał znaczenia i narastał od lat sześćdziesiątych. Poniżej przedstawiamy aktywność instytucji polskich należących do IUFRO w zakresie organizowania spotkań IUFRO w kraju.

W 1973 roku zorganizowano w Polsce trzy sympozja IUFRO. Dwa z nich odbyły się w ID PAN w Kórniku. Jedno dotyczyło genetyki sosny (organizatorem był ID PAN i IBL). Drugie sympozjum dotyczyło fizjologii spoczynku drzew leśnych. Materiały z tych sympozjów były opublikowane [23, 24]. Poza tym IBL zorganizował sympozjum na temat dynamiki populacji owadów.

W 1979 roku trzy grupy IUFRO zorganizowały wspólnie w Zabrzu sympozjum na temat fizjologicznych i biochemicznych wpływów zanieczyszczeń powietrza na rośliny z uwzględnieniem genetyki ich odporności. Polscy specjaliści wygłosili na tym sympozjum 5 referatów.

W 1980 r. odbyły się w Polsce dwa międzynarodowe sympozja IUFRO, których organizatorem był ID PAN w Kórniku, dotyczące:

- odporności topoli na choroby,
- przyszłości sosny zwyczajnej.

Na pierwsze z wymienionych sympozjów Polacy przygotowali 23 referaty. Opublikowano streszczenia referatów [25] oraz bibliografię prac nad topolą wykonanych przez pracowników ID PAN [55]. Referaty z drugiego sympozjum wydano w postaci publikacji [27]. W prasie leśnej omówiono wnioski i zalecenia z zakresu sympozjum [5].

W 1981 roku zorganizowano w Poznaniu międzynarodowe sympozjum na temat huby korzeniowej i opieńki miodowej w drzewostanach sosnowych. Referaty opublikowano w formie powielaczowej [49].

W 1985 roku odbyły się w Polsce dwa spotkania związane z IUFRO. Jednym z nich była wizyta prezydenta i sekretarza naukowego IUFRO połączona ze spotkaniem z kierownic-

twem istniejącego jeszcze wówczas w Polsce resortu leśnictwa i przemysłu drzewnego (resort ten został zlikwidowany w końcu 1985 r.) i pracownikami naukowymi.

Również w 1985 roku ID PAN w Kórniku zorganizował kolejne międzynarodowe sympozjum IUFRO na temat kwitnienia i obradzania nasion na leśnych plantacjach nasiennych [9], z którego materiały zostały później opublikowane w międzynarodowym wydawnictwie [46] pod redakcją W. Chałupki (ID PAN).

W 1987 roku Instytut Systemów PAN zorganizował w Krakowie sympozjum na temat zamierania i odnowienia lasu.

Kolejne dwa sympozja IUFRO zorganizowane w ID PAN w Kórniku odbyły się w 1989 i 1990 r. W 1989 r. było to sympozjum na temat chorób sosny, na którym Polacy wygłosili 14 referatów. Materiały opublikowano w Finlandii, współredaktorem był R. Siwecki [36].

W 1990 roku odbyło się sympozjum na temat zamierania dębów w Europie, na które polscy naukowcy przygotowali 17 referatów. Materiały są przygotowane do druku w Niemczech, współredaktorem jest R. Siwecki.

Zakończenie

Historia działalności IUFRO obejmuje już okres ponad 100 lat. W pierwszych dziesięcioleciach tej działalności Polacy nie mogli uczestniczyć, gdyż nie istniało wówczas samodzielne państwo polskie. Gdy IUFRO w dziesięć lat po zakończeniu I wojny światowej wznowiła swoją działalność, stało się to już z udziałem Polski (na kongresie w Szwecji w 1929 r.). Od tego czasu tylko dwukrotnie polska delegacja nie uczestniczyła w kongresach IUFRO, gdyż uznano to za niemożliwe ze względów politycznych (1953 r.) lub oszczędnościowych (1971 r.).

Na dwunastu kongresach IUFRO, na których była obecna polska delegacja, Polacy zgłosili ogółem ponad 90 referatów. Polacy wchodzili również do władz IUFRO, zarówno w okresie międzywojennym jak i po II wojnie światowej. Wieloletni przedstawiciel Polski w Komitecie Wykonawczym IUFRO, prof. Maksymilian Kreutzinger został w 1967 r. honorowym członkiem IUFRO. Dwóch młodych Polaków otrzymało wyróżnienia naukowe IUFRO (IUFRO Scientific Achievement Award): Władysław Chałupka w 1986 r. i Jacek Oleksyn w 1990 roku.

Udział Polaków w sympozjach naukowych IUFRO również był znaczny; wyrażał się on liczbą około 45 międzynarodowych spotkań IUFRO, w których uczestniczyli Polacy wygłaszając na nich lub zgłaszając około 70 referatów. Piętnaście imprez (sympozjów, konferencji i innego rodzaju spotkań) w ramach IUFRO zorganizowano w Polsce.

Wielostronny i znaczący był również udział Polski w różnych wspólnych badaniach i innych poczynaniach IUFRO. Jako przykład można wymienić udział w doświadczeniach proveniencyjnych z sosną i świerkiem w 1938 r., zainicjowane przez Polskę w 1972 r. (prof. S. Tyszkiewicz) nowe międzynarodowe doświadczenie ze świerkiem 20 polskich proveniencji oraz w 1982 r. (prof. S. Białobok) nowe międzynarodowe doświadczenie proveniencyjne z sosną zwyczajną obejmujące 20 pochodzeń z dwunastu krajów (w tym pięć z Polski).

W konkluzji można stwierdzić, że udział Polski w pracach IUFRO trwa już ponad 65 lat i można go ocenić jako istotny. Przytoczony wyżej materiał historyczny dowodzi znacznego dorobku w zakresie nauk leśnych w Polsce, którego zacznem była IUFRO, jak również dużego wkładu polskich pracowników nauki do wielu międzynarodowych inicjatyw tej organizacji.

Przypisy

⁵ Ani jeden egzemplarz tych drukowanych zestawień nie przetrwał w Polsce okresu wojny. Po wojnie wypożyczono je ze Szwajcarii, sporządzono z nich odpisy i po uzupełnieniu przez Wiesława Krawczyńskiego za lata 1938–1939 i 1945–1947 wydano w 1949 r. w formie powielaczowej przez Bibliotekę IBL (pod redakcją Marii Pisarskiej).

⁶ Można wspomnieć, że najstarsze na ziemiach polskich doświadczenie proveniencyjne z sosną zwyczajną zostało założone w 1912 r. w pobliżu Puław (lubelskie) przez pracowników istniejącej wówczas w Puławach rosyjskiej uczelni — Instytutu Gospodarstwa Wiejskiego i Leśnictwa, w którym kształciło się wielu Polaków. Powierzchnia ta dopiero przed kilku laty została odnaleziona i opisana [42].

⁷ Podsumowania tego rodzaju badań prowadzonych w Polsce (nie tylko w ramach IUFRO) dokonano na sympozjum pt. "Doświadczenia proveniencyjne w Polsce", które odbyło się we wrześniu 1987 r. w Leśnym Zakładzie Doświadczalnym w Krynicy. Podjęto inicjatywę sporządzenia pełnego rejestru wszystkich powierzchni proveniencyjnych znajdujących się w Polsce (jest ich ogółem ponad 150). Dokumentację tę miał zebrać doc. Stefan Kocięcki, Kierownik Zakładu Nasiennictwa i Selekcji IBL (zmarł w 1990 r.). Kilka referatów i podsumowanie dyskusji na tym sympozjum opublikowano w "Sylwanie" z 1990 r. Doświadczeń IUFRO dotyczą referaty Z. Rzeźnika (na temat sosny), S. Bellona (na temat jodły olbrzymiej) i G. Burzyńskiego (na temat jedlicy).

⁸ Boratyński A.: Range of natural distribution and cultivation;
Chałupka W.: Regulation of flowering in seed orchards;
Giertych M.: Inheritance of tree form;
Giertych M.: Provenance variation in growth and phenology;
Kosiński G.: Hybridization;
Oleksyn J.: Inheritance of resistance to abiotic factors;
Prus-Głowacki W.: Biochemical polymorphism.

Literatura

Podano w części 1, patrz "Sylwan" nr 5, 1996 r.

Summary

The Deal of Poles in Works of the International Union of Forestry Research Organizations (IUFRO) within Hundred Years of its Existence (1892–1992)

See Part 1 in the "Sylwan", 1996, No 5.